UNESCO programos *Pasaulio atmintis* Lietuvos nacionalinis registras

REKOMENDACIJOS PARAIŠKOS RENGĖJAMS

Parengė dr. Rima Cicėnienė
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktoriaus pavaduotoja

I. PAGRINDINĖS REKOMENDACIJOS

Prieš pradėdami rengti paraišką, būtinai dar kartą perskaitykite UNESCO programos *Pasaulio atmintis* Lietuvos nacionalinio registro nuostatus.

1. Trumpas projekto pristatymas

Apibūdinkite dokumentinio paveldo kilmę (prigimtį), išskirtinumą ir svarbą.

Trumpai ir aiškiai išdėstykite svarbiausią informaciją apie paraiškos objektą: pavadinimą, jo kilmės aplinkybes, argumentus, kodėl būtent šį objektą reikėtų nominuoti.

> *Pvz.: Nacių okupacijos metais Kauno IX fortas buvo masinių žudynių vieta. 1941–1944 m. šioje masinių žudynių vietoje buvo nužudyta 50 tūkst. žmonių. 1942 m. Kauno IX forte naciai kalino Janiną Čižinauskaitę. J. Čižinauskaitė gimė1924 m. rugsėjo 9 d. Kaune. 1942 m. naciai ją suėmė ir įkalino Kauno IX forte, iš kurio ji siuntė laiškus artimiesiems. 1942 m. spalio 17 dieną ji buvo sušaudyta, apie tai Janinos tėvams parašė viena iš kameros draugių. Šie laiškai yra svarbus dokumentas, liudijantis apie masines žudynes Kauno IX forte Antrojo pasaulinio karo metais (iš Kauno IX forto muziejaus paraiškos, 2007 m.).*

2. Žinios apie paraiškos pateikėją

2.1. Juridinio ar fizinio asmens pavadinimas (adresas, tel. ir fakso nr., el. paštas)

Pateikite išsamią informaciją apie paraišką teikiančią įstaigą, organizaciją arba asmenį.

2.2. Kontaktinis asmuo (adresas, tel. ir fakso nr., el. paštas)

Nurodydami asmenį, paaiškinkite ryšį, siejantį nurodomą asmenį ir pristatomą objektą., pvz., tai gali būti bibliotekos ar archyvo pareigūnas, atsakingas už dokumento / kolekcijos saugojimą; arba tai gali būti privatus asmuo, turintis mokslinių interesų, tiriantis objektą ir siekiantis, kad jis būtų išsaugotas ar / ir įvertintas.

2.3. Kontaktinė informacija (adresas, tel. ir fakso nr., el. p.)

Pateikite tikslius kontaktinius duomenis tolesniam bendravimui.

3. Dokumentinio paveldo objekto identifikavimo duomenys

3.1. Objekto aprašas (signatūra, autorius, pavadinimas, kilmės vieta ir data, fiziniai duomenys, technika, papildoma informacija).

Pateikite tikslų objekto archyvinį, bibliografinį ar muziejinį aprašą. Jei objektas neturi pavadinimo (arba paraiškai yra suformuotas kelių dokumentų rinkinys), reikia jį aiškiai suformuluoti, o po to išvardyti dokumentus ir jų aprašus.

> *Pvz., Vilniaus universiteto steigiamosios privilegijos.*

Pateikite visą turimą papildomą informaciją:

3.1.1. Proveniencijų apžvalgą (pvz., kaip ir kada, kokiu būdu medžiaga buvo įsigyta, integruota į institucijos rinkinius).

3.1.2. Dokumento fizinės būklės įvertinimą arba patvirtinimą (pvz., nurodykite fizinę dokumento būklę, restauravimo istoriją; dabartinę saugojimo politiką, turimas galimybes ir personalą, galintį tai atlikti).

3.1.3. Vaizdinę informaciją (pvz., nuotraukas, vaizdo įrašą) apie objektą ir jo saugojimo sąlygas.

3.1.4. Objekto bibliografiją (pvz., bent tris šaltinius, aprašančius paveldo objektą: spausdintus katalogus, publikuotus šaltinių rinkinius, informacijos priemones, kuriose objektas yra įregistruotas).

3.1.5. Sąrašą (iki trijų) asmenų ir / ar organizacijų, įstaigų, galinčių pareikšti nuomonę apie pristatomo dokumento reikšmę ir svarbą, nurodant kvalifikaciją ir kontaktinius duomenis.

3.2 Trumpa anotacija.

Atskleiskite objekto turinį.

4. Prašymo įtraukti pagrindimas / įvertinimas, remiantis pateiktais kriterijais

4.1. Autentiškumas (ar tai originalas, ar patikimai nustatytas jo identiškumas ir kilmė?)

Paaiškinkite, kaip nustatytas objekto autentiškumas. Tai gali būti dokumento proveniencija, įsigijimo būdas arba ekspertų pareikšta nuomonė, ekspertizės išvados. Primename, kad kopijos, dublikatai, klastotės, netikri dokumentai ar mistifikacijos į registrą netraukiamos.

> *Pvz.: Garsinių dokumentų originalai. Identiškumą ir kilmę nustatė Lietuvos nacionalinės bibliotekos Muzikos skyriaus moksliniai darbuotojai muzikologai eglė Marčėnaitė ir Laura Strabulienė bei lietuviškų šelako plokštelių kolekcininkas ir diskologas tyrinėtojas Algirdas Motieka (iš LNMMB paraiškos, 2007 m.).*
>
> *Pvz.: Dokumentas originalus, anksčiau buvo saugomas Vilniaus kapitulos archyve. Biblioteka šį pergamentą gavo kartu su minėtuoju archyvu 1956 m. iš Vilniaus restauravimo dirbtuvių, kurios tuo metu restauravo Vilniaus katedrą (Iš Lietuvos MA bibliotekos paraiškos, 2006 m.).*

4.2. Reikšmė Lietuvos ir pasaulio kultūrai.

Paaiškinkite, kuo šis dokumentas svarbus Lietuvos ar net pasaulio kultūrai. Pvz., kokia būtų žala kultūrai, netekus šio dokumento; arba kokią įtaką jis padarė tolesnei istorijos, kultūros raidai.

> *Pvz.: V. Putvinskio-Pūtvio literatūrinis palikimas (...) padeda suvokti XX a. I pusės lietuvių tautinio judėjimo siekius, lūkesčius, sunkumus, buvusios sulenkėjusios bajorijos tautiškumo-lietuviškumo supratimą, norą tapti lietuviais. Taip pat lietuvio požiūrį į tautos gaivinimo ir valstybės kūrimo darbą, LŠS vaidmenį ir pareigą šiame procese. Jis yra vertinga tyrinėjant tarpukario Lietuvos valstybės ir kultūros istoriją. Naujos šio literatūrinio paveldo publikacijos praturtintų lituanistikos istoriografinį fondą. V. Putvinskio epistolinis palikimas galėtų tapti nauju istorijos šaltiniu socialinės antropologijos ir etnologijos studijoms. Laiškai fiksuoja XIX a. pab.–XX a. pr. tautinės šeimos narių kontaktus, asmeninius ryšius, intelektualinį ir emocinį bendravimą, jų aplinką. Laiškai labai vertingi LŠS ir Lietuvos valstybės kūrimosi istorijos tyrinėtojams, taip pat kalbininkams, tyrinėjantiems lietuvių kalbos raidą (iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus paraiškos, 2008 m.).*

4.3. Kuriuos vertinimo kriterijus dokumentinio paveldo objektas atitinka.

Pristatomas objektas gali atitikti visus ar kelis kriterijus, bet privalo atitikti bent vieną iš išvardytųjų. Pateikiame Registro nuostatuose esančius kriterijų išaiškinimus:

4.3.1. Objekto sukūrimo **laikas**. *Objekto amžius savaime nesuteikia jam ypatingos reikšmės. Į Registrą gali būti traukiami bet kurio laikotarpio dokumentai, atspindintys reikšmingas socialines ir kultūrines permainas ar krizes. Objektas gali būti ko nors naujo atradimas ar „pirmasis tarp panašių“.*

> *Pvz.: Dokumentai apima didžiąją Vilniaus žydų geto gyvavimo laikotarpio dalį (1942–1943 m.) ir liudija vieną tragiškiausių XX a. istorijos įvykių. Padeda geriau suvokti ir įvertinti dramatišką holokausto istoriją (iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo paraiškos, 2007 m.).*
>
> *Pvz.: Fotografijų kolekcija atspindi XIX a. II pusės–XXa. I pusės Vakarų Europos techninę pažangą ir jos sklaidą Lietuvoje (iš Kauno technologijos universiteto bibliotekos paraiškos, 2006 m.).*

4.3.2. Objekto sukūrimo **vieta**. *Į Registrą gali būti traukiami tokie dokumentai, kurie turi ypač svarbios informacijos apie vietovę, atlikusią reikšmingą vaidmenį pasaulio istorijoje ir kultūroje. Vietovė gali būti dariusi didelį poveikį įvykiams, apie kuriuos kalbama objekte. Jame gali būti aprašyta ar pavaizduota neišlikusi fizinė aplinka, miestai, institucijos.*

Pvz.: Pirmosios mokslinės-tiriamosios ekspedicijos Nerimi rezultatas – vieninteliai unikalūs Neries upės žemėlapis ir jos rėvų atlasas (iš VU bibliotekos paraiškos, 2008 m.).

Pvz.: tai ankstyviausias Lietuvos Respublikoje saugomas Lietuvoje surašytas pergamentas (iš Lietuvos MA bibliotekos paraiškos, 2006 m.).

4.3.3. **Kūrėjas – asmuo ar asmenų grupė**. *Socialinis kultūrinis kontekstas, kuriame buvo sukurtas objektas, gali rodyti esminius visuomenės elgesio, socialinės, industrinės, meno, politikos plėtros aspektus. Jame gali būti atspindėti dideli pokyčiai, pereinamųjų laikotarpių progreso ir regreso esmė, užfiksuota žymių asmenybių ar žmonių grupių įtaka.*

Pvz.: Privilegija Vilniaus katedrai, 1387 02 17 – vienintelis LK ir LDK Jogailos saugomas raštas Lietuvos Respublikoje (iš Lietuvos MA bibliotekos paraiškos, 2006 m.).

Pvz.: 1949 02 16 Lietuvos laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaraciją pasirašė žymiausi Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo okupacijai vadai (...) (iš Lietuvos ypatingojo archyvo paraiškos, 2008 m.).

4.3.4. **Turinys**. *Dokumente gali atsispindėti nepaprastas istorinis ar intelektinis įvykis gamtos, socialinių ir humanitarinių mokslų, politikos, ideologijos, sporto ir meno srityje.*

Pvz.: 1949 02 16 Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracija vainikavo Lietuvos laisvės kovotojų veiklą steigiant ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai organizaciją, kuriant pasipriešinimo politinę ir karinę vadovybę (iš Lietuvos ypatingojo archyvo paraiškos, 2008 m.).

4.3.5. **Svarba lituanistikai**. *Objektas gali rodyti esminius lietuvių kalbos, kultūros, visuomenės elgesio, religijų, meno, politikos plėtros aspektus ar Lietuvos socialinį, etinį ir visuomeninį kontekstą, kuriame objektas sukurtas. Objekte gali būti atspindėta lietuvių kalbos ir krašto istorija, pereinamųjų laikotarpių progreso / regreso esmė, žymių asmenybių ir asmenų grupių įtaka.*

Pvz.: Mato Pretorijaus veikalas Deliciae Prussicae ... – unikalios kultūrinės informacijos šaltinis. Jame autorius užfiksavo daugybę prūsų ir lietuvių kalbos žodžių iš savo parapijos aplinkinių kaimų (...), jais rėmėsi nagrinėdamas pavadinimų etimologiją, bandė sieti kelių kalbų žodžius. Veikale autorius taip pat pateikia neįkainojamą liaudies kultūros žodinį palikimą (sakmių, padavimų, legendų), kurį ne tik surinko iš įvairių to meto autorių veikalų, bet ir pats užrašė, remdamasis savo parapijiečių pasakojimais (iš LNMMB paraiškos, 2007 m.).

Pvz.: Jano Seklucjano parengtas Katekizmas svarbus dėl sąsajų su Lietuvos raštijos kūrėjais ir pirmosios spausdintos knygos lietuvių kalba pasirodymo aplinkybių; vienintelis išlikęs egzempliorius pasaulyje (iš Lietuvos MA bibliotekos paraiškos, 2008 m.).

Pvz.: Sapiegų Evangelija atspindi LDK multireliginį, kultūrinį, etninį bei visuomeninį kontekstą (iš Lietuvos MA bibliotekos paraiškos, 2008 m.).

4.3.6. **Forma ir stilius**. *Dokumentinio paveldo objektas gali turėti išskirtinę estetinę, stilistinę ar lingvistinę reikšmę, gali būti tipinis ar pavyzdinis pagal pateikimo formą, būdą, išraiškos priemones, jo laikmenos gali būti laikomos nykstančiomis ar išnykusiomis.*

Pvz.: Jono Rustemo piešiniai „Suimtieji“ ir „Moters portretas“ svarbūs ne tik dailininko asmeniu, bet ir tuo, kad jie atlikti ant labai reto, nykstančio laikmens – beržo tošies (iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo paraiškos, 2008 m.).

Pvz.: Rankraštinė knyga turi išskirtinę estetinę (miniatiūros, atsklandos, inicialai), lingvistinę (dokumentas rašytas senąja bažnytine slavų kalba) reikšmę (iš Lietuvos MA bibliotekos paraiškos, 2008 m.).

4.4. Pristatomo dokumentinio paveldo objekto retumas, vientisumas, išlikimui kylanti grėsmė; išsaugojimo planas (jei toks yra).

*4.1.1. Ypatingas dėmesys atrenkant objektus į registrą skiriamas **reritetams**. Svarbu, ar tai retas išlikęs tam tikro laiko ir rūšies pavyzdys. Įvertinkite ir kokybinę, ir kiekybinę dokumento visumą.*

*4.4.2. Dėmesys skiriamas ir objektų **vientisumui**. Ar objektas išlikęs visas, ar likęs tik jo fragmentas. Jei kolekcija nepilna, kur yra kita jos dalis / dalys? Pateikite tikslią kiekybinę informaciją, surašykite, kur dar yra saugomi tos pačios kolekcijos dokumentai.*
*4.4.3. Kitas argumentas – grėsmė **išlikimui**. Ar būtinas budrumas objekto saugumui garantuoti? Grėsme laikytina:*
4.4.3.1. politinė šalies situacija;
4.4.3.2. nestabili situacija kaimyninėje šalyje;
4.4.3.3. saugojimo aplinkos sąlygos tiek saugyklų viduje, tiek išorėje (pvz., greta saugyklų teka upė, kuri potvynio metu gali užtvindyti saugyklas; ypač užterštas miesto oras ir pan.);
4.4.3.4. Fizinė dokumento medžiaga (gal reikia ypatingų saugojimo sąlygų)
4.4.3.5. Nepakankamas objekto prieinamumas.
*4.4.4. **Išsaugojimo planui** priskiriame kopijavimą, specialiųjų saugojimo sąlygų sudarymą, dokumentų publikavimą.*

5. Juridinė informacija

5.1. Dokumentinio paveldo objekto savininkas (vardas, pavardė / pavadinimas, kontaktiniai duomenys).

5.2. Dokumentinio paveldo objekto saugotojas (vardas, pavardė/pavadinimas, kontaktiniai duomenys, jei saugotojas nėra savininkas).

Pirmajame šios dalies punkte nurodykite archyvą, biblioteką, muziejų, fizinį asmenį ar organizaciją, o antrajame – įstaigos padalinį (skyrių) ar asmenį, pristatomo objekto saugotoją. Kartais saugotojas gali būti kitas, ne paveldo objekto savininkas (pvz., depozito atveju). Jei pristatomo objekto dalys yra saugomos kitose saugyklose, šiuose punktuose turi būti nurodyti šių objekto dalių savininkai ir saugotojai.

5.3. Juridinis statusas:

5.3.1. Nuosavybės teisė. *Nurodykite, ar tai valstybinė, ar privati nuosavybė, viešosios įstaigos turtas, ar priklauso komercinei organizacijai.*

5.3.2. Prieinamumas, galimybė naudotis.

Menkas objekto prieinamumas visuomenei, informacijos apie jį stoka taip pat gali tapti akstinu įtraukti objektą į Registrą. Nurodykite, ar yra veiksnių, ribojančių prieinamumą. Gal jau yra galimybė rasti objektą informacinėse priemonėse, duomenų bazėse? Gal reikia kokių specialių leidimų ir pan.?

> *Pvz.: Originalas išduodamas tik išimtiniais atvejais, bibliotekos direktoriaus leidimu. Skaitytojams prieinama faksimilinė ir skaitmeninė kopijos.*

5.3.3. Autorinės teisės.

Ar tai autorinių teisių objektas? Ar gali būti identifikuotas autorinių teisių savininkas?

5.3.4. Įstaiga, atsakinga už administravimą.

Kas juridiškai atsakingas už paveldo objekto saugojimą? Kaip ši pareiga vykdoma?

5.3.5. Kiti veiksniai.

Gal yra papildomų pastabų, kurias reikia paminėti?

Paraišką teikia:

(vardas ir pavardė / pavadinimas spausdintinėmis raidėmis)

Parašas

Data

II. PAPILDOMOS REKOMENDACIJOS

1. Kilus klausimų ar neaiškumų, kreipkitės į Lietuvos nacionalinio komiteto narius Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos internetinėje svetainėje (www.unesco.lt) nurodytais adresais.

2. Konsultuokitės su įvairių mokslo sričių specialistais, galinčiais patarti, kuriuos vertinimo kriterijus objektas galėtų atitikti, kaip svariau būtų galima pabrėžti vertę.

3. Jūsų pateikti argumentai bus lengviau ir greičiau suprantami, jei informacija bus pateikta laikantis paraiškos formos struktūros.

4. Jau turimus tekstus apie pristatomą dokumentinį paveldą stenkitės pritaikyti paraiškos struktūrai.

5. Argumentus dėstykite tam skirtame punkte.

6. Būtinai užpildykite 4.3 punktą (nepakanka tik pabraukti vertinimo kriterijų).

7. Nebijokite informacijos pasikartojimo.

8. Venkite mišrių ir skirtingo turinio fondų, kolekcijų, rinkinių, nes bus sunku akcentuoti objekto išskirtinumą Lietuvos istoriniame, kultūriniame kontekste.

9. Pristatomas objektas turi būti baigtinis, o jo dydis – tiksliai apibrėžtas. Gali būti atmetamos paraiškos, pristatančios plataus konteksto rinkinius (pvz., šeimų ar giminių archyvus), kurie gali būti „pildomi“ tų pačių asmenų dokumentais, saugomais kituose rinkiniuose.